

IMPLICAȚIILE REFORMELOR AGRARE ASUPRA AȘEZĂRILOR RURALE DIN BĂRĂGAN LA SFÎRȘITUL SECOLULUI XIX ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

Ion DOROBANȚU

De timpuriu Văile Berzei, Furciturilor, Gălățuiului, Ialomiței și Valea Mare, ce brăzdează sud-estul Bărăganului, au constituit un leagăn de străveche locuire. Pe aceste văi, adevărate coridoare de trecere, s-au realizat legăturile între Carpați și Dunăre, între ținuturile nord-dunărene și balcanice. Pe alci trecea drumul Bărăganului amintit de B. P. Hasdeu în „Cuvinte din bătrâni”, care, încă de la începutul epocii feudale, a cunoscut o intensă circulație. Pe Valea Mostiștei se încrucișau drumurile ce veneau dinspre Carpați spre Dunăre, iar altele șerpuiau pe Valea Dunării de la vest la est.

În acest cadru s-au dezvoltat așezări umane, unele pe ruinele unor culturi neolitice sau getice, pomenite încă din secolele XIV—XVI, dar cu o existență sigură mai veche¹, altele ce s-au născut și s-au dezvoltat în Evul mediu, în condițiile unei permanente mobilități de populație. Lor li s-au adăugat noi așezări ce au prins viață în contextul marilor reforme agrare de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Descoperirile arheologice și documentele istorice confirmă cu certitudine că viața nu a încetat în aceste văi, care au oferit în permanență condiții prielnice pentru locuit.

În comparație cu alte zone însă, la începutul secolului al XIX-lea, Bărăganul era mai slab populat, aspect ce este atestat de harta rusă din 1835 completată în 1853, în care, așezările se situiază în Valea Dunării și Ialomiței, sau în părțile periferice ale acestuia². În partea centrală a Bărăganului, harta semnalează prezența omului prin așezările de la Lehliu, Lupșanu, Săpunari și Satul Nou, prin cătunele Barza și Coadele precum și prin câteva hanuri la Crucea Răzvani, Dor Mărunt și stațiile de poștă Bărăganul și Zlota. La nord de Ialomița harta indică o stepă presărată de sate, dar mai ales de tîrle „patria turmelor de oi, a cirezilor sau a tamazlîcurilor de vite mari”, după cum o numea C. C. Giurescu. Harta țărilor române arătătoare a drumurilor poștale în 1833 și 1840 completează această imagine cu câteva relee de poștă la Călărași, Coadele, Cotul lui Epure, Obileștii Noi, Piua Petri, Slobozia și Smeul⁴.

Acest peisaj rural de la jumătatea secolului al XIX-lea se va schimba radical odată cu înfăptuirea reformelor agrare, care au avut consecințe nu numai economice, sociale și politice, ci și demografice.

După secularizarea averilor mănăstirești în 1863, în jurul Țirlelor, odăilor, sau sohatu-rilor s-au așezat numeroși țărani săraci, proveniți din diverse părți ale Munteniei și Moldovei ⁵. Acest fenomen a fost încurajat și de legea rurală din 1864 care permitea sătenilor de pe moșiile strimte sau celor de pe moșiile răzeșilor și moșnenilor să se așeze pe moșiile statului. Prin împrăștierea lor în 1864, s-au format în Bărăgan, ca și în întreaga țară, noi așezări rurale, așa cum au fost: Băjești, Lalu, Ulucile Lungi, Gheorghe Lazăr Nicolesți, Pelinul și Urta ⁶, la care se vor adăuga Amara și Slobozia Nouă, ambele înființate în 1875 datorită tergiversărilor ce au existat în aplicarea reformei ⁷.

De asemenea, în urma reformei agrare din 1864, au ieșit consolidate multe așezări care se formaseră în deceniile precedente din familii de clăcași. Prin împrăștierea acestora, unele așezări mai vechi cum au fost: Dor Mărunt, înființată în 1849 în care s-au așezat, după 1864, locuitorii buzoieni din Pogonele și Albești precum și oieri transilvăneni, Satul Mocănesc înființat pe la 1848 din Țirlași transilvăneni, lazul a cărui vatră se mutase în 1812 cu doi kilometri, Lehtiu unde au venit și s-au stabilit multe familii din Orezani, Miloșești care se înființase la începutul secolului al XIX-lea, s-au înrădăcinat pentru întotdeauna pe pământul primit ⁸. Un proces de consolidare a satelor și stabilizare a populației s-a realizat și prin împrăștierea clăcășilor din Boșneagu, Nenciuștii Domnești și Vărăști, cu loc de casă și grădină în afara terenului în cîmp ⁹. Aceleași urmări le-a avut acordarea titlului de proprietar asupra lotului de casă și grădină, în suprafață de 498 de stînjeni, sătenilor ce se aflau în situația de nevolnici sau argați din satele Boșneagu, Nenciuștii Domnești, Ulmu-Călugăreasca, Vărăști, Cosîmbești, Gimbășani și Mărculești, care au putut, după 1864, să-și ridice gospodăria proprii ¹¹.

Un nou capitol în popularea Bărăganului s-a scris odată cu împrăștierea însură-țelilor, care este de fapt, o aplicare tardivă a legii rurale din 1864, prin care s-a rezervat pământ pentru împrăștierea tinerelor familii ce urmau să fie închegate.

În Bărăgan creșterile demografice după 1864, întemeierea noilor familii, s-a tradus în numeroase cereri de împrăștiere. Astfel, în 1872 însurățelii din Mihai Viteazul cereau Ministerului de Interne printr-o telegramă „să ni se dea și nouă pogonele după legea rurală sau măcar loturile de casă, să putem să fim și noi statornici la un loc, să nu mai umblăm pe drumuri din sat în sat” ¹¹. În aceeași situație se aflau și însurățelii din Vărăști, care în 1882 semnau o procură prin care împuterniceau pe inginerul hotarnic M. Vagneru să stăruiască pe lângă Administrația domeniilor Statului „pentru a fi împrăștiți cu loturi de casă și pogonele arabile” ¹².

Abia după cucerirea independenței de stat, s-a aprobat la 14 iunie 1878, Regulamentul pentru aplicarea art. 5 și 6 din Legea rurală. El reflecta preocupări și pentru unele aspecte demografice întrucât se atrăgea atenția Consiliului de împrăștiere să acorde importanță înființării unor noi comune pe moșiile statului mai puțin populate, în locuri sănătoase și cu izvoare de apă.

Aceste prevederi, aplicate odată cu împrăștierea însurățelilor în Bărăgan, au avut importante consecințe asupra așezărilor rurale. Un prim efect, și cel mai important, a constat în faptul că s-au înființat noi așezări ale însurățelilor, așa cum au fost: Cocora, Dragoș Vodă, Radu Negru ¹³, Valea lui Echim ¹⁴ și Valea Mare ¹⁵, a căror populație este provenită din comunele învecinate sau uneori din județele Brăila, Buzău, Prahova și Ilfov. Odată cu nașterea lor, rețeaua rurală a Bărăganului a înregistrat încă un moment în dezvoltarea sa. De mai mică importanță, dar demnă de luat în seamă, a fost și lărgirea vetrelor sătești mai vechi. Această dezvoltare extensivă s-a realizat prin delimitarea la marginea

vechilor vetre a loturilor pentru familiile de înșurăței. O astfel de evoluție au cunoscut vetrele satelor Boșneagu ¹⁶, Călărașii Vechi ¹⁷, Ciocănești-Sîrbi ¹⁸ și Gheorghe Lazăr ¹⁹, unde a fost suficient pămînt pus pe seama statului și vatra s-a extins cu 400 locuri pe care s-au așezat mulți brăileni și buzoieni, precum și Glavacioaca ²² în care s-au delimitat 36 de noi loturi de casă.

Împroprietăririle care au avut loc în a doua jumătate a secolului al XIX-lea nu au putut satisface decît parțial nevoile de pămînt, iar problema agrară a rămas nerezolvată, ceea ce a făcut ca la 1888 să izbucnească un puternic seism social cu reverberații în toată țara, dar cu o intensitate deosebită în satele din sudul Bărăganului, la Albești, Boșneagu, Călărașii Vechi, Ceacu, Ciocănești, Găunoși, Ulmuși Vărăști. Răscoala din 1888 a determinat guvernul să adopte în anul următor „Legea pentru înstrăinarea bunurilor statului și răscumpărarea embaticului” prin care se puneau în vânzare moșiile statului.

În Bărăgan, unde răscoala arătase cît de acută era nevoia de pămînt, au fost puse în vânzare mai multe moșii pe care s-au înființat noi vetre satești. Astfel, în 1892 s-au delimitat vetrele satelor Andolina cu 200 gospodării, Podul Lupi cu 529 gospodării, Mihai Vodă cu 700 gospodării ²¹ și tot atunci a început vânzarea loturilor în jurul sohatului Grătaru punîndu-se bazele satului cu același nume ²². În 1893 s-au delimitat vetrele satelor Coadele cu 387 gospodării, Potcoava cu 350 gospodării ²³, Sfîntu Gheorghe cu 225 gospodării și Săveni ²⁴. Aceștia li s-au adăugat în 1894 satele Brătianu ²⁵, Cuza Vodă cu 632 gospodării ²⁶, și Modelu cu 205 gospodării ²⁷. Lucrările de vânzare a bunurilor statului au continuat în 1895 cînd s-au delimitat vetrele satelor Dorobanțu cu 847 gospodării ²⁸, Răzvani ²⁹, Reviga și Traianu ³⁰. În anii următori au prins viață noi așezări satești dintre care amintim: în 1896 Platonești ³¹, în 1898 Stoenesti, în 1899 Crucea Giurchii ³² și Plevna ³³ iar în 1903 Cotul lui Epure ³⁴. Odată cu vânzarea moșiilor statului după 1889, s-au consolidat și unele vetre ale înșurățeilor ca de exemplu: Radu Negru unde în 1893 s-au delimitat 626 loturi ³⁵, Smîrdan unde s-au delimitat în 1892 un număr de 305 loturi de casă ³⁶, Sburchea, ș.a.

Reforma agrară din 1921, deși a fost cea mai mare prin suprafața expropriată și prin numărul lotașilor împroprietăriți, nu a putut satisface nici ea nevoia de pămînt. Numărul mare al celor îndreptățiți la împroprietărire, repartizarea neuniformă a populației rurale și a marii proprietăți moșierești, a făcut ca în multe localități un număr mare de săteni să nu poată fi împroprietăriți. În regiuni cu o populație mai rară, deși exproprierea marii proprietăți nu s-a făcut în mod radical, s-au creat fonduri funciare care au depășit nevoile de împroprietărire.

Legiuitorii reformei agrare din 1921, au găsit soluția înlăturării acestei discordanțe prin colonizarea unor familii din regiunile cu cereri mari în cele cu exces de pămînt. Printre acestea se numără și Bărăganul, unde proprietatea moșierească depășea 50% din totalul suprafeței arabile ³⁷.

Aici au fost expropriate un mare număr de moșii așa cum au fost: Albeasca, Barbu Catargiu, Bathalurile, Buiasca, Bora, Cocargeaua, Erciuileasca, Filipeasca, Frățilești, Hagieni-Cărăreni, Larga-Bejgani, Maltezi, Murgeanca, Stelnica, Zamfiroaia, etc pe care s-au rezervat terenuri pentru coloniști, delimitîndu-se noi vetre satești. În felul acesta reforma agrară din 1921 a adus noi modificări în rețeaua rurală a Bărăganului.

Documentele de arhivă arată că în Bărăganul ialomițean s-a rezervat pentru vetre satești pînă în 1923, o suprafață de 3564 ha din care 153 ha în regiunea agricolă Călărași, 672 ha în regiunea agricolă Urziceni, 524 ha în regiunea agricolă Slobozia, 502 ha în regiunea agricolă Tîndărei și 499 ha în regiunea Lehliu. Pe această suprafață s-au înființat 20 de vetre satești noi, cu o suprafață totală de 1422 ha ³⁸. Amintim dintre acestea Bogdana, Coloniști-Fetești, Drajna, Gheorghe Doja, Movila, Perișoru, Ștefan cel Mare, Tovărășia și Tudor Vladimirescu.

Restul suprafeței s-a atribuit pentru lărgirea vechilor vetre, în majoritate, comunelor care au avut creșteri demografice și rezerve de pământ de la reformele precedente. Memoria documentelor confirmă această realitate la Albești, Andrășești, Balaciu, Bora, Bărbulești, Căzănești, Cegani, Ciochina, Ciulnița, Cocora, Cosimbești, Crunți, Dudești, Movila, Miloșești, Munteni-Buzău, Poiana, Perieți, Pribegi, Rași, Reviga și Sărățeni³⁹.

În situațiile când satele nu au avut teren pentru extindere s-a procedat la împroprietărirea familiilor îndreptățite pe alte moșii, de obicei în centrele de colonizare. În felul acesta, Bărăganul a dispus și de potențialul demografic pentru ridicarea noilor vetre sătești. Un astfel de transfer de populație l-au făcut satele: Călărașii Vechi, Cuza Vodă, Ion Ghica, Radu Negru, Rasa, Ștefan Vodă s.a.⁴⁰.

Totodată, se constată că, deși era destul de populat la începutul secolului al XX-lea, Bărăganul a oferit posibilități de așezare unui mare număr de coloniști. Astfel, în anul 1923 numărul coloniștilor se ridica la 6002 familii din care 2618 erau interni, iar 3404 erau externi⁴¹.

Privită din unghiul de vedere analizat, împroprietărirea sătenilor a favorizat dezvoltarea unor așezări mai vechi și apariția altora mai noi. Fără a subaprecia rolul reformei agrare din 1864 și împroprietărirea însurăștelor, cel puțin pentru sudul Bărăganului, cel mai mare rol l-au avut împroprietăririle de după 1889.

Implicațiile acestor reforme au însemnat de fapt, o nouă geografie umană a Bărăganului, caracterizată printr-un peisaj demografic ce se deosebește radical de cel care exista la jumătatea secolului trecut. Odată cu împroprietăririle care au avut loc, s-a accentuat și s-a consolidat linia de așezări dunărene, s-a completat rețeaua celor de pe Valea Gălățui-Barza-Furcituri, abia conturată la jumătatea secolului al XIX-lea, s-a format și a prins viață o nouă linie de așezări de-a lungul căilor ferate, ce străbat Bărăganul de la vest la est, sohaturile de la nord de Ialomița s-au dezvoltat devenind așezări statornice, iar sud-estul Bărăganului cu o densitate scăzută a populației, a cunoscut substanțiale creșteri demografice.

Numărul relativ mare al satelor înființate este strâns legat de desțelenirea și cultivarea Bărăganului începând cu 1829 și după aceea. Pătrunderea arăturilor, a creat un exces de pământ în comparație cu alte zone ale țării. Pentru cultivarea acestor imense suprafețe agricole intrate în circuitul exploatării capitaliste s-au creat tinerele sate, adevărate rezervoare de forță de muncă.

Noile sate au apărut ca urmare a unei politici agrare, fiind o acțiune organizată și dirijată de stat. Urmărindu-se a nu se diminua suprafața agricolă ele au fost delimitate la capetele moșiilor iar vetrele lor au o structură și textură regulată.

Odată cu aceste mutații, în rețeaua rurală a Bărăganului, s-a înregistrat și o prosperitate demografică. Populația a crescut simțitor, nu numai ca rezultat al sporului natural susținut de forța economică a fiecărei familii după împroprietărire, ci și ca urmare a fenomenului de colonizare a unor familii din alte zone ale țării. Județul Ialomița, ce acoperea cea mai mare parte a Bărăganului, a cunoscut substanțiale creșteri demografice. De la slaba populație arătată de harta rusă în 1835, el va ajunge la 83.708 locuitori în 1872⁴², ca apoi numărul populației să crească de peste două ori numai pînă în 1902 cînd în acest județ trăiau 129.657 locuitori.

Populația care s-a stabilit în noile vetre înființate pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea, după cum atestă documentele, este predominant locală, provenită din satele vecine, la care se adaugă o componentă destul de puternică a populației provenite din județele Ilfov, Prahova, Buzău. În satele înființate după reforma agrară din 1921, acest raport s-a inversat întrucît predomină populația colonistă.

Prin descărcarea populației din satele vecine, în special cele din Valea Dunării spre noile vetre și venirea unor familii fără pământ din alte județe, s-a realizat un nou echilibru

demografică, în strînsă concordanță cu puterea economică a fiecărei așezări, estimată în întinderea moșiei pe care o are. Deși așezările s-au delimitat în condițiile improprietății noilor locuitori, ele s-au ridicat foarte greu, depășind timpul de doi ani fixat pentru însurăței și trei pentru cei care au cumpărat pămînt după 1889, timp în care trebuia ca fiecare familie să-și ridice casa și gospodăria. Cauzele se găsesc în slaba putere materială a sătenilor, originea unor cumpărători de loturi uneori din sate foarte îndepărtate și amînările altora care au case în comunele din care provin. Datorită acestei situații noile vetre n-au putut să ajungă la capacitatea la care au fost proiectate. Deși autoritățile au intervenit adesea cu măsuri de constrîngere, cerînd stabilirea definitivă în noua vatră sau anularea titlului de proprietar, greutățile n-au fost depășite mulți ani după delimitarea vetrelor⁴⁴.

Toate aceste caracteristici demografice, numărul mare al așezărilor noi, noul echilibru demografic realizat, caracterul eterogen al populației, așezarea pentru început temporară a unor familii în noile vetre, explică cel puțin în parte relativa liniște din 1907, în această parte a țării. Reformele agrare de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea au avut profunde înrîuriri pozitive contribuind la punerea în valoare a potențialului economic și demografic de care dispune această parte a țării. Ele au fost hotărîtoare pentru formarea rețelei rurale care, în linii mari, a rămas neschimbată pînă azi, reprezentînd un avans pentru dezvoltarea ulterioară a Bărăganului, a transformărilor care s-au produs aici în anii ce au urmat.

NOTE

1. Gheorghe Dinuță, *Cîteva caracteristici ale tipului de așezare rurală în zona Mostiște*, în: „Studii și comunicări ale muzeului Ialomița”, 1977, pag. 190.
2. C. C. Giurescu, *Principalele române la începutul secolului al XIX-lea*, Editura Științifică, București, 1957, pag. 87.
3. *Ibidem*, pag. 88—97.
4. Constantin N. Mironescu, *Istoria poștelor române*, Imprimeria Statului, București, 1929, pag. 141, 153.
5. Monica Bucliș, *Probleme de etnografia așezărilor din Bărăgan în lucrările geografice*, în: „Studii și Comunicări ale Muzeului Ialomița” 1977, pag. 198.
6. *Tribuna Ialomiței*, anul XI, 1978, nr. 2129, 2142, 2143, 2146, 2147, 2167.
7. *Ibidem*, anul XI, 1978, nr. 2181.
8. *Ibidem*, anul XI, 1978, nr. 2147, 2160, 2163, 2167, și anul XII, 1979, nr. 2179.
9. Arhivele Statului Călărași, *fond Primăria Ulmu*, dos. 2/1864, f. 3—8.
10. *Ibidem*, dos. 1/1865, f. 5—8, 25.
11. Arhivele Statului Ialomița, *Monografia comunei Vlad Țepeș*, pag. 2.
12. Arhivele Statului Călărași, *fond Primăria Vărăști*, dos. 2/1864, f. 58.
13. *Idem*, *fond Primăria Radu Negru*, dos. 1/1922, f. 56.
14. A. D. Ursescu, *Anuarul Județului Ialomița, Călărași*, 1906, pag. 447.
15. *Tribuna Ialomiței*, anul XI, 1978, nr. 2134, 2150, 2165.

16. Arhivele Statului Călărași, *fond Primăria Ulmu*, dos. 1/1865, f. 2.
17. *Idem*, *fond Primăria Cuza Vodă*, dos. 2/1897, f. 1.
18. *Idem*, *fond Primăria Ciocănești*, dos. 2/1878, f. 1—17.
19. *Tribuna Ialomiței*, an XI, 1978, nr. 2156.
20. Arhivele Statului Călărași, *fond Primăria Ciocănești*, dos. 1/1864,
21. *Ibidem*, dos. 1/1864, f. 1—17.
22. *Tribuna Ialomiței*, an XI, 1979, nr. 2185.
23. Arhivele Statului Călărași, *fond Primăria Independența*, dos. 1/1983, f. 23—36, 46.
24. *Tribuna Ialomiței*, an XI, 1978, nr. 2178, 2180.
25. *Ibidem*, an XII, 1978, nr. 2179.
26. Arhivele Statului Călărași, *fond Primăria Cuza Vodă*, dos. 1/1894, f. 27—28.
27. *Tribuna Ialomiței*, an XI, 1978, nr. 2178.
28. Arhivele Statului Călărași, *fond Primăria Vărăști*, dos. 2/1864, f. 59—60.
29. *Ibidem*, dos. 6/1902, f. 48.
30. *Tribuna Ialomiței*, an. XI, 1978, nr. 2160, an. XII, 1979, nr. 2175.
31. *Ibidem*, an. XII, 1979, nr. 2178.
32. A. D. Ursescu, *op. cit.*, pag. 453.
33. Arhivele Statului Călărași, *fond Primăria Independența*, dos. 1/1893, f. 45—53.
34. *Tribuna Ialomiței*, an. XI, 1978, nr. 2166.
35. Arhivele Statului Călărași, *fond Primăria Ceacu*, dos. 1/1894, f. 1—28.
36. *Idem*, *fond Primăria Ciocănești*, dos. 3/1892, f. 3—14.

37. D. Sandru, *Reforma agrară din 1921 în România*, Editura Academiei R.S.R. București, 1975, pag. 19.
38. Arhivele Statului Ialomița, *fond Camera Agricolă Ialomița*, dos. 2/1921, f. 120.
39. *Idem*, dos. 2/1921, f. 111—117 și *fond Regiunea Agricolă Fetești*, dos. 1/1923, f. 35 —36, dos. 5/1921, f. 529.
40. Arhivele Statului Călărași, *fond Primăria Cuza Vodă*, dos. 5/1925, f. 13.
41. Arhivele Statului Ialomița, *fond Camera Agricolă Ialomița*, dos. 2/1931, f. 98.
42. *Dicționar topografic și statistic al României*, București, Tipografia statului, 1872, pag. XXXIV.
43. *Anuarul statistic al României*, București. Imprimeria statului, 1904, pag. 22.
44. Arhivele Statului Călărași, *fond Primăria Vărăști*, dos. 6/1902, f. 60 și dos. 19/1906, f. 29.